

Ю. І. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Херсонський державний університет)
oliynykster@gmail.com

ІКТ-КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено дослідженню впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток особистості в процесі підготовки учителів мистецьких спеціальностей. Розглянуто аспекти формування та розвитку ІКТ-компетентності в мистецькій освіті, психолого-педагогічні умови застосування ІКТ як поліфункціонального мистецького інструменту, а також низку питань, присвячених використанню комп'ютерної техніки в сучасній професійній мистецькій освіті. Уточнено сутність понять "компетенція", "компетентність".

Формування та розвиток творчої особистості – одне з найважливіших завдань підготовки фахівців мистецької галузі, адекватне функціонування яких потребує постійного опрацювання значного об'єму інформації з тем та предмету (фаху). Це обумовлено постійним оновленням загальносуспільної та вузькопрофесійної інформації, і, як наслідок, зміну світосприйняття, уподобань та уявлень людини. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в професійній діяльності дає змогу не тільки підтримувати належний рівень інформації, а й відкриває перспективи розвитку творчого потенціалу особистості через поширення спектру застосування комп'ютерних технологій у сучасному суспільстві взагалі та в мистецькій галузі зокрема. Виникнення нових, побудованих на інформаційно-комунікаційних технологіях видів мистецтв: комп'ютерна графіка, електронна музика, WEB-дизайн і т. д. є результатом такого поширення. Оновлення зазнали традиційні мистецтва: живопис, музика, хореографія, кіно, театр, та ін.

Реалізація перспектив розвитку творчої особистості через застосування ІКТ передбачає удосконалення основних компетенцій як сукупності взаємопов'язаних якостей особистості. Виконання цього завдання здійснюється через формування ІКТ-компетентності, яку українська педагогічна наука відносить до ключових. Варто зазначити головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме: компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, а конкретні життєві операції, необхідні людині будь-якого віку, професії, сімейного стану – взагалі будь-якій людині.

Досить значну кількість досліджень присвячено поняттям компетенції та компетентності. З інформаційно-комунікаційною компетентністю пов'язують інформаційну культуру й компетентність: інформаційну, інформаційно-комунікативну, інформаційно-комп'ютерну, інформаційно-технологічну, інформативно-комунікативну, ІКТ-компетентність тощо. Наявність ІКТ-компетентності особистості виявляється в раціональному доборі та свідомому застосуванні нею певних ІКТ у процесі активного розв'язання різноманітних завдань із досягненням успішного результату [1].

Недостатня розробленість методик та наявність протиріч між потенціалом інформаційно-комунікаційних технологій та способом їх сприйняття заважає ефективному розвитку творчої особистості. Адже сучасні вимоги потребують від фахівців володіння розвиненими професійними якостями – гностичними, проектувальними, конструктивними, організаторськими, комунікативними, а також вільного користування комп'ютерними технологіями.

На шляху теоретичного і практичного розв'язання цього завдання існує низка суперечностей, зокрема: між суспільним визнанням ролі і можливостей ІКТ у мистецькій освіті і недостатнім теоретичним обґрунтуванням вихідних положень (мети, завдань та ін.) щодо їх застосування в процесі розвитку творчої особистості; між орієнтацією вищої педагогічної освіти на створення навчального середовища, що відповідає вимогам часу, і відсутністю збалансованих планів практичного формування такого середовища на факультетах культури і мистецтв вищих навчальних закладів (ВНЗ), у якому активно застосовуються інформаційно-комунікаційні технології у якості професійних мистецьких інструментів; між комп'ютерним програмним забезпеченням, і поверхневим розкриттям ролі творчої особистості в процесі його використання; між завданням підвищення інтелектуально-культурного рівня фахівця та їх епізодичним залученням до використання ІКТ у процесі професійно-мистецької діяльності; між необхідністю реалізації системного процесу розвитку творчої особистості та недостатнім досвідом методичного забезпечення та практичного розв'язання зазначеної проблеми.

Психолого-педагогічні аспекти формування та розвитку творчої особистості розглядаються в дослідженнях сучасних учених – І. Бега, В. Бутенка, Є. Голобородько, В. Загвязинського, І. Зязюна, Н. Кічук, О. Кульчицької, Н. Ничкало, Н. Посталюка, М. Поташника, В. Сидоренка, С. Сисоєвої, Т. Сущенко, Н. Тализіної та в роботах зарубіжних учених – Б. Ананьєва, Г. Андерсена, Ю. Бабанського, Д. Богоявленської, Ф. Беррона, Дж. Гетцельса, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, А. Маслоу, С. Медніка, А. Осборна, К. Роджерса, К. Тейлора, Е. Торренса та ін.

Психологічні основи творчості, механізм творчого мислення – уява, фантазія, інтуїція, неусвідомлена психічна активність, співвідношення чуттєвого та раціонального в творчому процесі – розкриваються в працях відомих психологів: Л. Виготського, В. Кліменка, Г. Костюка, В. Крутецького, О. Леонтєва, С. Максименка, В. Роменця, О. Лука, В. Моляко, М. Морозова, Я. Пономарьова, В. Рибалка, С. Рубінштейна та ін.

У результаті аналізу інформаційних джерел та літератури із зазначеної проблематики з'ясовано, що різноманітні аспекти створення сприятливого середовища для формування і розвитку творчої особистості є

одним із стратегічних завдань реформування вітчизняної системи освіти в сучасних умовах, що дозволяє реалізувати природні задатки, здібності та потенційні можливості особистості.

У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених (В. Андреев, В. Беспалько, І. Гавриш, Л. Даниленко, О. Зимовець, Н. Клокар, О. Кульчицька, Р. Нізамов, В. Рибалка, Н. Миропольська, В. Сидоренко, Т. Шамова, Ю. Яворик, І. Якиманська та ін.) особистість розглядається не як проста сукупність якостей та вмій, а динамічний процес функціонування різноманітних психофізичних систем, серед яких значне місце посідає система засобів розвитку, перехід від одного стану до іншого, виникнення нових властивостей тощо.

Основними рисами творчої особистості, як визначають дослідники, є сміливість думки, схильність до ризику, фантазія, уявлення, уява, проблемне бачення, вміння долати інерцію мислення, виявляти суперечності, переносити досвід і знання в нові ситуації, незалежність, альтернативність, гнучкість мислення, здатність до самоуправління. Ми визначаємо поняття "творча особистість" як соціокультурну форму діяльності свідомого індивіда, в якій домінують унікальність, активність, виразність, креативність.

У роботах І. Бега, Т. Борисенко, М. Вайновської, М. Жалдака, В. Дем'яненка, Л. Лузіної, Н. Морзе, Л. Покровщука, С. Співаковського та ін. доведено, що управління розвитком особистості потребує: створення певних психолого-педагогічних умов; розробки спеціального методичного забезпечення; спеціально організованої професійної підготовки педагога до цілеспрямованого розвитку якостей творчої особистості. До таких умов, передусім, віднесено розробку і застосування в мистецько-педагогічній діяльності (музичній, образотворчій, культурологічній) спеціалізованих курсів з вивчення ІКТ як поліфункціонального мистецького інструменту виконання творчих завдань.

Під поняттям "поліфункціональний мистецький інструмент" ми розуміємо універсальний інструмент моделювання фахового мистецького середовища та реалізації творчих завдань, побудований засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз стану вирішення цієї проблеми в практиці, психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблематики сприяв виокремленню основних психолого-педагогічних умов ефективності процесу формування та розвитку творчої особистості, а саме: стимуляції мотивації до вивчення і використання ІКТ; створенню та підтримці навчального середовища, що відповідає сучасним вимогам рівня комп'ютерного апаратно-програмного забезпечення профільних мистецьких навчальних дисциплін та курсів; системному застосуванню творчих вправ у навчально-виховному процесі підготовки; налагодженню рівноправних колегіальних партнерських відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Застосування ІКТ у досліджуваному процесі створює умови для реалізації низки функцій: стимулюючої (заохочування творчих ініціатив, формування адекватної самооцінки); спрямовуючої (формування мотиваційно-творчої спрямованості особистості); організуючої (організація творчої діяльності); спонукальної (постановка нових творчих проблемно-пошукових завдань, проблемний зміст освіти); розвивальної (надання доступу до нової актуальної інформації).

Детальний аналіз комп'ютерного програмного забезпечення, науково-методичної і навчально-методичної літератури показав, що:

1. Загальна кількість сучасних комп'ютерних програм незчисленна і постійно зростає, але загальні принципи роботи та управління ними дуже схожі. У переважній більшості комп'ютерних додатків елементи інтерфейсу схожі як за виглядом, так і за властивою їм функціональною приналежністю. Алгоритм втілення практичної реалізації творчого завдання має певну подібну варіативність на відміну від стандартних операцій, які є ідентичними.

2. Аналіз навчальних і робочих програм з мистецьких дисциплін, що включають інформаційно-комунікаційні технології показав: у них закладено вимоги до формування в студентів мистецько-методичних та технологічно-інформаційних компетентностей, а саме: інформаційної, інформатичної, логічної, методологічної, комунікативної, аксіологічної, креативної, технологічної, проєктивної, стратегічної та соціальної.

Педагогічний аналіз усталеної практики сучасного ВНЗ засвідчив неадекватність статусу ІКТ у системі навчальних дисциплін мистецьких кафедр вимогам сьогодення; відсутність педагогічного інструментарію ефективного формування та розвитку творчої особистості студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій; недостатню підготовку викладачів до використання ІКТ в якості мистецького інструменту, що ускладнює розвиток творчої особистості як студентів, так і викладачів; відсутність відповідних педагогічних умов для розвитку образного мислення студентів, формування їхнього гуманістичного світогляду, загальної й емоційної культури, задоволення індивідуальних творчих потреб під час аудиторних занять та в самостійній роботі.

Загальновідомо, що особистість схильна виявляти більшу концентрацію інтересу до виду діяльності, заняття, проблеми, на яких вона виявляє кращі здібності. Також однією з причин низької мотивації прагнення результату є побоювання невдачі.

Трансформація інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в останні 15-20 років включала обов'язкову вимогу доступності та зручності користування. Складна багаторівнева апаратно-програмна система, якою за сутністю є ІКТ, може бути адаптована до потреб будь-якої користувачької спільноти чи окремої особистості, завдяки притаманним їй властивостям. Успішне використання таких систем, незалежно від форм-фактора (настільна (desktop), мобільна (pocket), компактна (notebook, netbook, tablet) можливе тоді, коли користувач знає властивості, розуміє принципи побудови та функціонування системи, логіку робочих процесів, вміє прогнозувати та аналізувати результати здійснених операцій. Не менш важливим є обізнаність з користувачькими інтерфейсами: призначення, елементами керування та їх властивостями, способами

конфігурації тощо. Не дарма, цей аспект вивчення і розвитку інформаційно-комунікаційних технологій сформувався як окремий напрям дослідження взаємодії людини і машини.

Діагностика стану ІКТ-компетентності особистості, виявлення рівнів використання інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності, самооцінки, вивчення й узагальнення факторів, що впливають на розвиток творчості, особистий досвід дозволяють зробити висновок про об'єктивну необхідність розробки певної моделі розвитку творчої особистості засобами ІКТ, що базується на системі реалізації творчих завдань, які мають включатись до системи підготовки фахівців у загальних та спеціальних навчальних курсах.

У практично-продуктивній діяльності особистості, до якої належить навчально-виховний процес підготовки фахівців мистецьких спеціальностей, можливо визначити три способи використання ІКТ: програмно-адаптивний (комунікативний) – комунікація із зовнішнім світом за допомогою ІКТ; комплексно-інтегративний (професійний) – використання ІКТ як універсального професійного мистецького інструмента; розробницько-формульвальний (розробницький) – винайдення і розробка нових методологій використання ІКТ, формування необхідного робочого середовища для реалізації поставлених творчих завдань, випробування, експертна оцінка апаратних та програмних комп'ютерних засобів.

Визначені способи мають не просту ієрархічну структуру, а включають як опосередковані, так і безпосередні різновекторні зв'язки. У ході дослідження нами з'ясовано, що формування та розвиток творчої особистості залежить не лише від змісту навчання, а й від способу застосування навчальних засобів і технологій [2: 94].

Головні вимоги до створюваної моделі розвитку творчої особистості засобами інформаційно-комунікаційних технологій полягають в дієвості, ефективності та перспективності методів, засобів і прийомів застосування ІКТ і мають враховувати специфіку фаху, особливо в мистецькій галузі. Прикладом реалізації цих вимог є застосування системи творчих завдань з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в традиційних мистецьких навчальних курсах "Спеціальний музичний інструмент", "Диригування", "Сольфеджіо", "Гармонія", "Малюнок", "Історія мистецтв" і т. д., а також широке впровадження нових навчальних курсів: "Комп'ютерний дизайн", "Комп'ютерна графіка", "Основи комп'ютерного аранжування музики" тощо. Доречно було б впровадити спецкурси напрямку вивчення ІКТ як мистецького інструмента, наприклад "Інформаційно-комунікаційні технології в мистецькій освіті", де розглядалися би властивості інформаційно-комунікаційних технологій та потенціал їх застосування при вирішенні творчих завдань, а також розроблялись алгоритми втілення творчих завдань.

Спецкурс "Інформаційно-комп'ютерні технології в мистецькій освіті" включає взаємопов'язані компоненти: систему творчих завдань; набір практико-технологічних вправ для отримання та відпрацювання навичок роботи з ІКТ і комп'ютерним обладнанням, теоретичне забезпечення.

Творчі завдання є основою спецкурсу. Кількість, обсяг і складність конкретного завдання визначаються викладачем відповідно до результатів діагностування, (або виконання попереднього завдання), кожної групи і кожного студента. Набір технологічних вправ складають практичні завдання для набуття і вдосконалення практичних умінь та навичок роботи з ІКТ, оформлені подібно до лабораторних робіт.

Теоретичне забезпечення включає необхідні логіко-аналітичні пояснення процесів, що відбуваються під час роботи з апаратно-програмним комп'ютерним комплексом. Ці частини експериментальної моделі на кожному етапі відіграють важливу роль у формуванні творчої особистості засобами ІКТ, оскільки дають змогу користувачеві – майбутньому вчителю мистецьких дисциплін – отримати необхідні теоретичні знання, синтезуючи їх у певні поняття й образи (що доступніше фахівцям мистецтва), розуміти складні фізичні процеси на логіко-понятійному рівні, що дає змогу чітко визначити своє місце і завдання при застосуванні інформаційно-комп'ютерних технологій в якості мистецького виконавського інструменту.

До засобів перевірки і контролю входять спеціалізовані тести, опитування, контрольні роботи, а також результати виконання творчих завдань і вправ – їх кількісні та якісні показники.

Модель формування та розвитку творчої особистості засобами інформаційно-комунікаційних технологій включає два етапи. Завдання I-го етапу – сприйняття особистістю ІКТ як поліфункціонального мистецького інструменту через вивчення принципів побудови, властивостей та інтерфейсів інформаційно-комунікаційних технологій, а також обов'язкового набуття умінь, навичок та досвіду практичної роботи з ними. II-ий етап призначений для відпрацювання та удосконалення фахових умінь та навичок практичної роботи засобами ІКТ в якості фахового мистецького інструменту. Етапи складаються із системи творчих завдань, яка на першому етапі (вивчення спецкурсу "Інформаційно-комп'ютерні технології в мистецькій освіті") включає відповідний набір технологічних вправ на оволодіння оптимальними практичними прийомами роботи з ІКТ. Необхідною складовою кожного етапу моделі є теоретичне обґрунтування у вигляді образно-логічного опису процесів, що відбуваються під час роботи апаратно-програмних комп'ютерних комплексів. Розуміння цих процесів дає змогу адекватно визначати свої дії користувачу, подолати невпевненість в досягненні результату, прогнозувати подальші свої кроки в системі діалогу "людина – машина".

Підвищення ІКТ-компетентності фахівця за означеною моделлю може здійснюватись досить ефективно, про що свідчать результати досліджень, педагогічні експерименти та практика. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності значно розширює можливості особистості, але їх застосування в якості повноцінного мистецького інструменту неможливе без набуття певних знань, умінь, навичок. Тому підвищення рівня ІКТ-компетентності особистості визначає по-перше, рівень одної з основних компетенцій, а по-друге, зростання творчого потенціалу особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінченко С. М. Розвиток ІКТ-компетентності особистості засобами ділової гри на уроках інформатики [Електронний ресурс] / С. М. Зінченко. – Режим доступу : http://osvita-mk.org.ua/konkursu/Ychitel_roky/Zinchenko.pdf.
2. Олійник Ю. І. Формування творчої особистості майбутніх вчителів мистецьких спеціальностей засобами комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Олійник Ю. І. – Херсон, 2010. – 237 с.
3. Голобородько Є. П. Комп'ютеризація навчання як засіб підвищення орфографічної грамотності учнів і особливості використання мережі Інтернет в Україні ["Технічні засоби та Інтернет у вивченні російської мови як іноземної"] / Є. П. Голобородько // М-во нац. освіти і спорту Республіки Польща, Лодзинський ун-т. – Лодзь : Лодзинський ун-т, 2000. – С. 24–27, 61–66.
4. Триндюк В. А. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на якість підготовки фахівців / В. А. Триндюк // Вісник СевНТУ : [зб. наук. праць]. – Севастополь, 2012. (Теоретичні основи сучасної педагогіки і освіти). – Вип. 127 / 2012. Серія : Педагогіка. – С. 34–39.
5. Дегтярева Г. А. Формування ІКТ-компетентності вчителів-філологів у системі неперервної освіти [Електронний ресурс] / Г. А. Дегтярева. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/14/statti/degtiarova.htm>.
6. Управління інформаційними технологіями вищих навчальних закладів / [Співаковський О. В., Федорова Я. Б., Глушченко О. О. та ін.]. – Херсон : Айлант, 2007. – 300 с.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : [підручник для студентів ВНЗ] / Н. Є. Мойсеюк. – [5-е видання, доповнене і перероблене]. – К. : ВАТ "Білоцерківська книжкова фабрика" 2007. – 656 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zinchenko S. M. Rozvytok IKT-kompetentnosti osobystosti zasobamy dilovoi gry na urokakh informatyky [The Personality's ICT Competence Development by Means of the Simulation Exercise on the Informatics Lessons] [Elektronnyi resurs] / S. M. Zinchenko. – Rezhym dostupu : http://osvita-mk.org.ua/konkursu/Ychitel_roky/Zinchenko.pdf.
2. Oliynyk Yu. I. Formuvannia tvorchoi osobystosti maibutnikh vchyteliv mystetskykh spetsial'nostei zasobamy kompiuternykh tekhnologii [Prospective Art Teachers' Creative Personality Formation by Means of Computer Technologies] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. / Oliynyk Yu. I. – Kherson, 2010. – 237 s.
3. Goloborod'ko Ye. P. Kompiuteryzatsiia navchannia yak zasib pidvyshchennia orfografichnoi gramotnosti uchniv i osoblyvosti vykorystannia merezhi Internet v Ukraini ["Tekhnichni zasoby ta Internet u vyvchenni rosiis'koi movy yak inozemnoi"] [The Educational Computerization as the Means of the Pupils' Orthographic Literacy and Peculiarities of the Internet Usage] ["Technical Means and Internet during the Russian Language Learning as the Foreign One"] / Ye. P. Goloborod'ko // M-vo nats. osvity i sportu Respubliky Pol'shcha, Lodzynskiy un-t [The Ministry of the National Education and Sport of the Polish Republic, Lodzynskiy University]. – Lodz' : Lodzynskiy un-t, 2000. – S. 24–27, 61–66.
4. Tryndiuk V. A. Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii na yakist' pidgotovky fakhivtsiv [The Informational-Communicational Technologies Influence on the Specialists' Preparation Quality] / V. A. Tryndiuk // Visnyk SEVNTU [SEVNTU Journal] : [zb. nauk. prats']. – Sevastopol', 2012. (Teoretychni osnovy suchasnoi pedagogiky i osvity). – Vyp. 127 / 2012. Seriya : Pedagogika. – S. 34–39.
5. Degtiareva G. A. Formuvannia IKT-kompetentnosti vchyteliv-filogiv u systemi neperervnoi osvity [Philologists-Teachers' ICT Competences Formation in the System of the Lifelong Education] [Elektronnyi resurs] / G. A. Diagtereva. – Rezhym dostupu : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/14/statti/degtiarova.htm>.
6. Upravlinnia informatsiinykh tekhnologiyamy vyshchykh navchal'nykh zakladiv [The Informational Technologies Management in the Higher Educational Establishments] / [Spivakovskiy O. V., Fedorova Ya. B., Glushchenko O. O. ta in.]. – Kherson : Ailant, 2007. – 300 s.
7. Moiseiuk N. Ye. Pedagogika [Pedagogy] : [pidruchnyk dlia studentiv VNZ] / N. Ye. Moiseiuk. – [5-e vydannia, dopovnene i pereroblene]. – K. : VAT "Bilotserkivs'ka knyzhkova fabryka", 2007. – 656 s.

Матеріал надійшов до редакції 28.08. 2012 р.

Олейник Ю. И. ИКТ-компетентность как средство развития творческой личности.

Статья посвящена исследованию влияния информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) на развитие творческой личности в процессе подготовки учителей художественных специальностей. Рассмотрены аспекты формирования и развития ИКТ-компетентности в художественном образовании, психолого-педагогические условия применения ИКТ как полифункционального художественного инструмента, а также ряд вопросов, посвященных использованию компьютерной техники в современном профессиональном художественном образовании. Уточнена сущность понятий "компетенция", "компетентность".

Oliynyk Yu. I. ICT Competence as the Means of the Creative Personality's Development.

The article is devoted to the research of the informational and communicational technologies (ICT) impact for the creative personality's development in preparing teachers of artistic disciplines. The aspects of the formation and development of the ICT competence in the art education, psychological and pedagogical conditions for the ICT usage as the multifunctional art tool, as well as a number of issues about computer technology usage in the today's professional art education are considered. The essence of the concept "competence" is clarified.